بدیع او بیان

محمدسرور وکیلي

کتاب پیژندنه :

د کتاب نوم : بدیع او بیان
لیکوال : محمدسرور وکیلي
د لیکني کال : ۲۰۰۷ م ع ـــ ۱۳۸۷ هـ ش
د لیکني ځای : جرمنی
ترتیب کونکی : محمدسرور وکیلي
بدیع او بیان
مؤلف : محمد سرور« وکیلي»
کال میزان ۱۳۸۷هـ ش

لیکلړ

سرلیك مـــخ

Ketabton.com

شعر د ادب له مـ ـي ۱
یوه عمومي ادبي تا ـو ۱
د بدیع او بیان پوهه ۸
د شعر چوکاټ بندي او ډولونه ۹
ابهام او التفات ۹
تشبیه ۱۰
تجنیس ۱۳
سجع یا مسجع ۱۵
تلمیح ۱۶
ارسال المثل او تحریف ۱۷
مراعات نظیر ۱۸
لف او نشر ۱۹
حسن تعلیل ۲۱
سرلیك مـــخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوي ۳۹
د شعر ترتب اوتنظیم ۴۱
قافیه ۴۱
ردیف ۴۲
تقطیع او افاعیل ۴۴
د پښتو لنډۍ ۴۵
بحر ۴۶
بتر او خز م ۴۷
نقد او خزل ۴۸
مبلغه، اغراق، غلو ۴۹
د دو شاعرانو شعرونه یو له بل سره پرتله کول ۵۰
وېلیك (نثر) ۵۲
افهام او تفهیم ۵۳
وړلیك یا مسجع نثر ۶۳
د پښتو په ادب کښې کیسه ۶۷
شعري داستان - متلونه او اصطلاحګاني ۷۲
اصطلاح ۷۳
اخځونه ۷۵

سرلیك مــخ
توارد ۲۲
حکایت ۲۳
ترکیب بند ۲۵
ترجیع بند ۲۷
مرثیه ۲۸
معما او قطعه ۲۹
اتساع او حشو ۳۱
مستزاد ۳۲
عروض ۳۳
نظم او غزل ۳۳
قصیده ۳۵
مصراع او حماسه ۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباعي ۳۷
مدح ۳۸

ا

بسم الله الرحمن الرحیم

ادب او شعر یا بدله

ادب په عربي ژبي کي د ګړې نوم دی او لغوي معنی ئي پوهه، کلتور، دود، کړنلاره اوښه کړنه ده.

ادب هغه علم یا پوهې ته وایې، چې سړی وکولاې شي، یو شعر یا یوه لیکنه یا یوه موضوع ښه ولیکي او یا ښه بیان شي. د ښې وینا او یا ښې لیکني توپیرد عادي لیکني اوعادي وینا څخه وسي او یا یې د یو بل څخه جلا کړاي شي، نو له دې کبله ادب او ادب پوهي ته اړتیا لیدل کیږي.ادیبان، ژبپوهان، لیکوالان دغه پوهنه په صرف (ګړپوهه)، نحوه (ویپوهه) ، غیاث الغت (ګړښود) اشتقاق (جلاوالی)، معاني، بیان، بدیع، عروض او دغسي نورو کې شامله بولي. دغه ټولې پوهي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

ادب پوهي ادیبان او لیکوالان تکمیلوي. ښه شعر لیکي او ښه نثر لیکي او یا ښه بیان کوي .

ژبه او شعر

ژبه تر ژبښود (ګرامر) ډېره لومړې ده، یعنې ورسته ترژبي د خبرو ژبښود راغلی دی. لپاره د دې چې سم لیك او لوست وکړو، نوداسي ښکاري چې د ژبي ژبښود، ګړښود او ژب پوهني ته اړتیا لیدل کیږي. هره مورنې ژبه، که څه هم د ژبي بنسټ جوړه وي او ورځني کلتوري او ټولنیزو اړتیاوي بشپړه وي، خو د ښه لیك او ادبي مضمون د لیکلو لپاره بسنه نه کوي. څرنګه چې لیدلکیږي شعر هم تر مورونۍ ژبي ورسته دی. شعر ټولنیز بنسټ لري. شعر له ډېر پخوا نه د ج مېنانو پټ راز، د زړه خواله او د میني راز د خپلي محبوبي سره وو.

طبعي شاعران له ډېر پخوا څخه په ټولونو کښې موجود وو. دغو شاعرانو ښاغلو ځلمیانو ته، غښتلو جنګیالانو ته او مېړنیو ته بدلي (شعرونه) ویلي دي . وروسته چې لیك او لوست رواج شو شعر په چوکاټ کښې د بدیع اوبیان راغی یعني شعر ادب سو، پوهه سوه او یو ادبي غټ اړخ یې دادیبانو په منځ کي راپیداکی. یو ادیب شاعر که یو ښه شعر واي، یایې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي نو ضرور دی، چې دی دي د بدیع او بیان او
عروض قانونوته او پرنسیپوته غاړه کښېږدې. یو شعر
هله ښه شعر دی، چې موزون وي او قافیه یې سمه او
محتواې اوچته وي. او که نثر لیکي هم دغسي ادبي
د
ښایست ولري او لرونکې دعالي محتوا وي. دغسي
نثرونه چې ادیبان یې لیکي لکه د ملغلرو هار یې چې
سره پیلی وي. نوپه دغسي ادبي لیکونو کې لیك ښود،
ګړښود، ګړپوهنه، ویپوهنه، او لیك دود بېله شکه بایدپه
نظر کښې نیوله سوي وي. دغسي لیکني د ژبي د
پراختیا لپاره ډېر حتمي او ضروري دي.
لیك او لیك ښود سره نوك او وورې دې. دغه رنګه
قافیه لرونکی شعر بېله بدیع اوبیان اوعروض د
مراعات کولو څخه به ښه شعر نه وي.د هر شاعراو
ادیب وینا به شعر نه وي ځکه شعر قافیه، ردیف او
وزن لري. څرنګه چې ترمخ وویل سوه د ادیبانو او
شاعرانو خبري د ژبي دپرمختګ، پراختیا او منطقي
کیدلو لامل ګرځي .
هـ
لیکنه پخپله او مورنې ژبه پراختیا مومي او هم
د پردیو ژبو د اړتیا څخه وزي. ښه شعر منظم او موزون
وي او د عروضو اصول پکښې په پام کې نېوله سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. دلتـه د دو شاعــرانو شــعرونه د مثال په توګه

راو لم. لکه د رحمان بابا شعر او حمید ماشـو خېل

شعر: د رحمان بابا شعر

ګـوره هســـې کـردګـار دی رب زمـا

چې صاحب د کل اختیار دی رب زما

د حمید ماشوخېل شعر

نازه ولی زوي مي نه اخلي ادب

د ســیوري نخـل نه نســي رطب

و

سـریزه

د یوه کتاب لیکنه په څوډوله امکان لري:

لمړی) یو لیکوال د خپل ځانه پر یوه موضوع کتاب

لیکي او یا شعر واي، دغه کتاب لیکنه پر یوه معینه

موضوع او یاد شعر ټولګه یې ددغه لیکوال تألیف دی.

دویم) یو لیکوال دیوي موضوع لپاره د نورو کتابو

څخه موضوګاني راټوله وي او یو نوی کتاب لیکي. و

دغه لیکني ته د کتاب، لیکوال نوې ښـکلا بل رنګ او

خوند ورکوي او نوي شـیان پکښـې ور ډېره وي ، چې د

کتاب محتوا ور اوچته کړي. د کتاب دغسـي لیکني ته

د لیکوال تصنیف واي

.دریم) تجروبوي یا پروژه ئي راټول سـوي شـیان دي،
ز

چې دلیکوال له خوا پردغي تجروبې اویا پروژې باندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي لیکلنه وکړي. و دغي لیکني ته تجروبوي یا

ایمپري لیکنه واي. چې دلیکوال خپله تجروبه ښه یې.

او دغسي نوري ډېري لیکني.

دغه لیکل سوی دبدیع اوبیان کتاب، چې دنوروکتابو،

رسالو او خپرونو څخه راټولي سوي موضوعګاني دي،

چې د لیکوال نظریات هم پکښې شامل دي،یوتصنیفي

شکل لري.دغه د پښتو د بدیع او بیان کتاب په نوي

سیستم سره لیکل شوی دی. دلوستونکي لپاره ډېر

کاراسانه کوي، چې ډېر ژرد شعر او ادب سره مخامخ

شي او هلته د شعر او ادب په ګلستان کښې رنګا

رنګ ګلونه وسپړي او دبڼ په شنو چمنونو کښې

د ادب د مرغانو ږغونه اوآوازونه واوري او د خیالونو
ح

په نړۍ کښې ډوب او دشعر په بحر کې
ولامبي.

د شعر دخیالي دنیا څخه ادبي ګلان را ډالۍ کړي.

ددغه کتاب د لیکني مقصد د شعر پېژندنه او د شعر

دډولونو او توکونو زده کول دي. دغه هدف وو چې

دغه کتاب و لیکل شو. په درنښت

د لیکوال له خوا
۱

شعر د ادب له مخي

شعر ته په پښتو کښې بدله واي

.شعر یوه عربي ګړه ده، چې لغوي مانا یې موزون یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظومې وینا ته واي. شعر یا بدله هغي وینا ته واي،چې
وزن، قافیه او نظم ولري، چې په پاړسي کې ورته
سرود ویل کیږي. لکه د خوشحال خان دغه شعر:
شیخ دې نمونځ روژه کا زه به ډکي پیالې اخلم
هر سړی پیدادی خپل خپل کارلره کنه
شعرپخپله یو هنر دی، منظومي خبري دي، چې په دوه
ډوله یې یو شاعر درلوداي سي. یو ډول یې طبعي دی،
چې شاعر دشعر طبع لري اوروان شعر واي یاني
طبعي شاعر وي. او بل یې کسبې شاعردی، چې دغه
ډول شاعر د خپل ادبې ځواك څخه کار اخلي شعرونه
٢
جوړه وي او اصلاح کوې یې تر څوچې شعر ښه پختیا
ته ورسي. ودغه شاعر ته کسبي شاعر واي.
کسبي یا ادبي شاعر هر وخت ښه شعر نه سو ویلاي.
دغسي شاعران چې په ټولنه کښې ښکلا، ناسم تیا،
عدالت یا بې عدالتي، ظلم، ښه والی د زمانې، بد مرغي
د زمانې و ویني او د دغه څخه شاعر اغیزمن سي او
یوازي ناست وي نو قلم راواخلي شعر واي .
و دغه رنګه شاعرانو ته زه هم قلمي شاعران وایم.
یوه عمومي ادبي تابلو
د شعر، ادب، وینا، رسامي، فلم، نقاشي، تخنیك، طبعي
علوم، سندرغاړي دټولو دغو استعدادونو په سر کښې
هنر پروت دی. هنر بیا پر دوو برخو ویشل کیږي، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

یوه برخه یې طبعي او بله برخه یې کسبي یا مصنوعي

ده. طبعي اړخ یې دلته نه ګورو، ځکه چې هغه په انسان

کې پروت یو استعداد دی.

دلته یې خاص کسبي یا مصنوعي اړخ د هنر ګورو او

وېش یې کوو. کسبي اړخ د هنر ډېر زیار ایستل

غواړې، چې هنر لاس ته راوړه سي او تقریبا طبعي

سي. تابلوګورو!

هنر

لاسي فکري

رسامي، مجسمه سازي، انجنیري شعر، وینا، نثر، تفسیر

ړغي بدني

سندري، راګ،آواز سپورت، رقص، اکروباتیك

ټول آلات د موسیقې او فلم موسیقي

۴

د تابلو څخه داسي ښکاري، چې شعر د

هنر یوه فکري

څانګه ده، چې انسانانو ته خدای (ج) ور بخښلی دی.

زه دلته شعر د ادب او هنر له تخنیکي نظره څېړم.

مګر دلته د شعر حقیقي او واقعي معني په لنډه توګه

بیانوم او پراخه بیان یې و نورو ادب پوهانو ته پرېږدم.

څرنګه چې ترمخ وویل سوه، د شعر طبعه لرل طبعي

اویا کسبي وي. په ډېره پخوا زمانو کښې چې لیك او

لوست نه وو او انسان هم طبعي وواو خپل ژوند یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبعي او ساده ډول ترمخ بیوه، دغه اوسنی شعر په
هغه وخت کې هم طبعي بڼه لرله. شعر به هغه چا وایه،
چې یا یې طبعي د شعر طبعه لرله او یا به مین سوی
وو. مین او مېني به خپلې خبري په رمز او زمزمه سره
منظومي یو و بل ته سره رسولې .
۵
دغه منظومي خبري د عاشقانو په منځ کې لکه یو شفر
چې تېرېږي د رمز په توګه به یو بل ته سره رسېدی.
په عین حال کې به دغه شفر چې شعر وو، سوزناکه،
دردناکه، بېلتونواکه او خونداور به هم وو.
هغو چې شعري طبعه لرله هاغو هم شعرونه ویل، خو
د مېنانو د شعر د محتوا سره یې توپیرلاره. د دغو
مینانو شعرونه لکه د ادم خان او درخانئ، ښادې
اوبېبو، مومن جان او شېرینو او دغسي نور ډېر،
سوزناکه وو. څرنګه چې پخوا لیك اولوست نه وو نو د
دغو مېنانو نقلونه کېدل او ددوي شعرونه به دنارو په
ډول ویل کېدل. یانې دغه نقلونه د سېنې څخه و سېنې
ته ورتله او دنسلو څخه و نسلو ته پاته کېده.
کله چې دلیك او لوست هنر منځ ته راغی شعر ځان ته
۶
بل مفهوم غوره کی بله معنې یې پیدا کړه. منظم سو
پوره هنر سو او پوهه سوه.
شعر او شعر ویل په شاعر پوري د ده په سوز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګداز، په اندیښنو، په همت او مقام پوري اړه لري او

بیا د شاعرد ټولني په چاپېریال او فضا پوري اود شاعر

په زمان پوري اړه لري. لنډه ئي دا چې شعر په زمان،

مکان، د شاعر په ټولنه او د شاعر په خرنګواله

پوري اړه لري . لوړ همت والا شاعر پخپل مدح او

قصیده کې تر حقیقت او واقعیت نه تېریږي.او هیڅکله

مدحه نه کوي.د با احساس لوړمقام شاعر شعرونه تل

د ګدازه ډك وي. زړه وړونکي وي. د عالي شاعر

شعرونه د محتوا او معني ډك وي، لوستونکي ادیبان په

فکر کښې غرقه وي . د لوړ مقام شاعر شعر داسي دی

۷

لکه د ملغلرو د غاړې هار، چې په ډېر نقش او نګار

سره پېل سوی وي او د ښایستې ښکلې پیغلي په

غاړه وي . د خواږه شاعر شعر هم دغسي خوندور وي .

خو معاصر شعر، نوی شعر، نیمه یا شعر نما چې هم

ورته واي، نه قافیه لري او نه ردیف اونه منظوم دی . نو

و دغسي یوي لیکني ته شعر بیخي نه سو ویلاي، ولې

چې شعر موزون، منظوم او توري یې لکه مرئ سره پیل سوي

دي . خو په نوي شعر کې دغه لطافت نه لیدل کیږي او نه ارویدل

کیږي . نوی شعر خبري دي، چې د یو له بله سره تړلي دي، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر نه دی. فرهنگیان او ادیبان دي و دغه ادبي لیکني ته یو بل نوم ورکې . کاظم «کاظمئ » د بي بي ثي په را دیو کې وویل: (در دهۀ ۴۰ شعر معاصر گفته شده. کسانکه از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ شعر گفته اثر گذار نیمه بوده .) یعني دغه نیمه شعر ډېر نوی دی .

۸

دبدیع او بیان پوهه

بدیع: عربي ګړه او صفت دی، چې په لغت کې ورته

نوی، تازه او مبدع واي او په پښتو کښې ورته نویز

(چې د نوي څخه اخستل شوی دی)واي او په اصطلاح

کې د شعر او ادب یوه پوهه ده، چې وینه هم ورته واي.

بدیع د شعر یعني بدلي یو منظم چوکاټ جوړه وي،

چې د هغه تشریح، تفصیل، تفسیر او ډولونه په

راتلونکي کې بیانیږي .

بیان : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معني ئي

ښکاره خبره او څرګنده وینا ده، چې په پښتو ژبه کې

ښکاره وېنه او یا ښکاره ویلو ته واي او په اصطلاح کې

د شعر یوه پوهه ده، چې دشعر توضیحات په کیږي .

۹

د شعر چوکاټ بندي او ډولونه :

ابهام : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ورته

پټه خبره کول واي او په اصطلاح کې د بدیع تحمیل

الضدین او یا دوه مخي ورته واي . دوه مخي هغه دی،

چې یو شاعر یا یو لیکوال په خپل لیکنه کښې داسي

خبري راولي، چې دوې تضاد ماناوي ولري، یاني هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدح وي او هم بد ویل . لکه د الفت په دغه شعر کښې :

دا دروند پېټی چې په سر ئې ګرځومه

سر دې وخوري د چنکیز د وخت خاني ده

التفات : عربي مصدر دی، چې د چا خوا ته کتل، پام

کول او توجه لرلو ته واي .او په اصطلاح کښې دبدیع

هغه ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې د ویلو څخه

۱۰

خطاب ته او یا د خطاب څخه و غیبت ته او یا د غیبت

څخه خطاب ته او یا د مخاطب څخه مخاطب ته پیل

وکړي . څرنګه چې حمید ماشوخیل واي :

چې بې یاره خوب خندا کاندې ناصحه
عاشـــقان داهســـي نه دی خنـــدني
چې له ښکلو مي ناصح غلوې په حورو
په بـــانه د بـدرګـــی کـا رهـــزني

تشبیه : یو عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې یو

شی د بل شي سره برابرکولو ته واي . او د شعر په

اصطلاح کښې یو صفت دی، چې په شعر کښې یو

شی د بل شي سره برابره ولو ته واي. دغه صفت د

ټوټوکو یا قید په واسطه سره برابرکول دي .

لکه دغه تشبیه د رحمان بابا:

۱۱

علمیـت د بـې عمـلو عالـمانـو
لکه پلنډ دکتابونو پر خره بار شه

د تشبیه ارکان: د تشبیه ارکانونه څلور دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱: ـ مشبه، یعني هغه شی چې د بل شي سره برابروي .

۲: ـ مشبه بهي، یاني هغه شی چې ورته تشبه شي .

۳: ـ وجه شبه، یعني ګډه ستاینه چې په منځ کې د

مشبه او مشبه بهي موجوده وي اود تشبه لامل

ګرځي.

۴: ـ ټوټکي، هغه ادوات، دجر توري او قیدونه چې د

تشبه له پاره په کار ځي. لکه : دغه رنګه، دغه ډول،

لکه، د هغه په شاني او دغسي نور ډېر.

د حمید ماشوخیل تشبیه غزل :

۱۲

مشه ډېر هوا پرست لکه حباب
له دغـــې هــوا به شـــې خانه خـــراب

مرتبه د سړي مه غواړه له خدایه
چې مشغول ئې لکه ستور په خور او خواب

خوشحال ختك :

لکه ستا د زلفو تاب شته (تشبه)
په سنبلو کښې هم تاب شته

لکه ستا د خولو بوي دی
هسي هم په ملك ګلاب شته

رحمان بابا واي:

هسي تله کا ندي و ګورته یاران ژر ژر
لکه تله کا و خپل کور ته کاراون ژر ژر

لکه شام هسي سحر ××× لکه سنګ هسي ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

تجنیس : عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته دیوه شي یو جنس کولو یاني یوډول کولو ته واي.

او د بدیع او بیان په اصطلاح کې هغه شعر ته واي،

چې شاعر په هغه کښې دوه توکي سره یو ډول وښه یې،

یعني سره یو جنس یې کړي. دغه تجنیس په پښتو

ژبه کې پر اووه ډوله ښه ئي . دلته ئي درې ډوله ښوول کیږي :

۱: ـ تام تجنیس : چې په لیك اولوست کې یو شی وي،

خو مګر مانائي مخالفه وي، یعني ګړه یوه وي خو مانا

ئي سره یو شی نه وي. لکه :

وینې) لیدو ته واي، او هم د انسان وینو ته واي.

پښتو) ژبي ته واي، او هم قول ته واي.

سپین) سپین رنګ دی، پاك او هم وازګي ته واي .

زمری) ژوي ته واي، او هم زړور ته واي .

۱۴

لکه د پیر محمد کاکړ د غه بیت:

فراق په ما خوري د ځګر وینې
آشنا مي نشته الله مي وینې
داؤد خان واي :
چې د چا په زړه کي اور دمینې بل شي
په اوربل کي لمبې ګډي حال ئي بل شي
۲: ـ خطي تجنیس : هغه تجنیس ته واي چې په لیك

کښې یو ډول ښکاره سي، خو په ټکو کښې فرق وي.

لکه: پوزي، توري، نوري، بوري، یوري ـــ تل، بل ـــ لر،

لږ ـــ خپل، ختل ـــ رنګ، زنګ ـــ تېر، بېر او دغسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ډېر. لکه د رحمان بابا دغه شعر:

د چشمانو په ځنبل کښې تېر او بېر شې
اعتبـــار د زمـــانې اعتبـــار نـــه دی

الفت واي:

دلته ژوند قبیله یې دی، قبیله لکه قبله ده
توجه ورته لري ټول، که صغیر دی که کبیر

۱۵

۳ـ مطر تجنیس : دا هغه تجنیس دی، چې د ګړې شکل

او ډول سره یو وي خو یو توری یې سره فرق ولري.

لکه: بار، باد ــ پل، بل ـ خپل، ځپل ـ ملنګ، پلنګ او

دغسې نور ډېر. حمید ماشوخیل واي:

هســـي پټ مهر په قهر کړي ښـــکلي
لکه څوك چې کفرستان کښې دینداري کړي

سجع یا مسجع : عربي ګړه او نوم دی، لغوي مانا یې

قافیه لرونکې خبره یا یوه منظومه او واضحه وینا ده،

په اصطلاح کې د علم بدیع یوه کلام ته واي، چې هم

آهنګه او موزون وي، چې یو خطیب او یا یو لیکوال یې

وینا کوي.لکه دخواجه عبداله انصاري پاړسي مناجات .

لکه د خواجه دغه مناجات، چې په پښتو وکیلي ژباړه کړی :
الهي! بې سیاله او یوازنی خو یې ته، ولاړ قایم او ډېر ځواکمن
خو یې ته، دهر شي لیدونکی یې ته، د هري پوټي پوهېدونکی یې ته، سپځلی
له هرعیب یې ته، د هر درمل لامل خو یې ته، درمل د ټولو زړونو یې ته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶

یو نثر روان خبري دي، سجع او قافیه نه لري .

خوتسلسل ېي روان وي او پرله پوري وي . اوشعر

چې دی، منظوم دی او قافیه لرونکی دی. لکه :

له هغه صیاد حمید وساتې ته خدایه
چې یې لومه کړه د رب ثنا سپاس

تلمیح : عربي ګړه ده او مصدردی، چې لغوي مانا یې

مالګینې خبري ته واي او د علم بدیع په اصطلاح کښې

د شعر ویلو هغه هنر دی، چې شاعر یې په خپل کلام

کښې داسي راولي، که ویونکی له اصلي کسي څخه

خبر نه وي نو دبدلي په معني نه پوهیږي .

لکه د رحمان بابا دغه دوه شعرونه:

څوك له ځمکي واسمان ته شي ختلی
ده عیسی لره ورکړی دا مکان دی
۱۷

څوك له خداې سره خبري شي کولی
ده موسی مشرف کړی په دا شان دی

ارسال المثل : نوم دی، عربي ګړه ده، چې په اصطلاح

کې د علم بدیع هغه شعر دی، چې شاعر پخپل شعر

کې یو نامتو متل راولي، او یا حکیمانه شعر و واي .

لکه دغه شعر د رحمان بابا:

زه و زاهدانو ته حیران یم، دوي و ماته
دیوانه به ده خنددو، ده به دیوانه

د مکې په بزګئ کې هیڅ شك نشته
ولې خر به حاجي نشي په طواف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمس الدین کاکړ واي :
واي لور او زوي تر پښو اوبه تر حلقه
فراموش په بېلتانه ځان او جهان شي
تحریف : عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي د چا خبره،

وینا او یا شعر تغیره ول او بدلولو ته واي .

په ادب او شعر کښې و هیڅ چا ته اجازه نسته، چې د

چا شعر، خبره یا وینا تحریف یاني الیشه
کړي .

ودغه کار ته په ادب او هنرکښې جعل کاري واي .

مراعات النظیر: چې په اصطلاح کې دعلم بدیع تناسب

او تلفیق ته واي. تلفیق ته په پښتو ژبه کښې سره ګنډل

د دو شیانو، سره یوځاې کول او پیوندول د خبرو دي .

او پخپل شعر کې شاعر خبري راولي، چې یو له بله

سره تناسب او نږدې والی ولري .

دغسي بدلي په پښتو ژبه کښې ډېر دود لري .

خوشال واي :

زه یو یار غواړم زیبا ښه×× سر تر پایه دلربا ښـــه
ښایسته پـه شپږ جـهته×× هر اندام جــدا
جــدا ښـــه
څوك د هنره ښایسته دی×× دی په حسن
ترهر چا ښه
تن ئي ښـــه د ګل تر پاڼه×× تمــام قــد او
بــالا ښـــــه

١٩

لف او نشر: عربي ګړه ده، چې لغوي معنی یې کړکیچ

او تیت او پرك ته واي. او د علم بدیع په اصطلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هغه شعر ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې په

لومړئ مصراع کې یویا څو نومونه راولي او په بلي مصرع

کې یې ستاینه ځیني وکړي. په لومړی مصراع کې نومونو

ته «لف » اوستایني ته ئي « نشر » واي .

لکه د الفت په دغه شعر کې:

ته منظور د هر نظر ئي ×××ته ددې عصر دلبر ئي
مبارك شه! مبارك شه! ×××په خوبانو کښې افسرئي
دالماس تاج دي پر سردی×× آراسته په زر، زیورئي

طباق : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معنی

ئي برابري او مطابقت ته واي . د علم بدیع په اصطلاح ورته

تضاد یا تقابل واي، چې شاعر ئي پخپل شعر کښې

۲۰

داسي ګړې راولي، چې دغه دیو بله سره تضاد وي .

لکه پاس او ټیټ ــ شپه او ورځ ـــ ژړا او خندا ــ اور

او اوبه ــ تور او سپین او دغسي نور ډېر.

حمید ماشوخیل واي :

ښه او بد د یار په بله دي لذیذ
ګوښې ګوښې یو تر بله دي لذیذ

دا تروه ترخه کنځل د دلبرانو
تر شکرو یو تر سله دي لذیذ

خوشحال ختك:

د شرابو مستي ژر شي نیست او هست
لایزاله مستي نه درومي له مست

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عاشق خاطر او خیال لکه دریاب دی
چې څپه یې کله لوړه کله پست
۲۱

رحمان بابا:

ځیني ډول وهي ښادي کا×××ځیني ویر کا د خپل ځان

ځیني شمع غوندي ژاړي××× ځیني ګل غوندي خندان

که ئي ګورې یو ګلزار دی ××× که ئي ګورې یو بیابان

حسن تعلیل: عربي ګړه او مصدردی، چې لغوي معنی

یې د یوه ښه علت ویل دي او د علم بدیع په اصطلاح

کې هغه دی، چې شاعر خپل شعر کښې یوه ستاینه په

مناسب لامل سره راولي او دغه ستاینیز لامل حقیقي

نه وي څرنګه چې خیال او ادعا وي. رحمان بابا واي :

هر ساعت زما د غوږ په تاوولو
د فلك لاسونه شنه شو تر څنګلو

هغه سترګي چې نرګس وې هم بادام وې
تېرې توري شوې زما په قتلولو
۲۲

د کاږه کاږه باڼه او کږو ورځو
نور څه نه کا بې کږو کږو وهلو

توارد: مصدر دی او عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي

یو په بل پسې راتلل، په یوه وخت باندي واردېدل او

پر یوه مهال باندي راکښته کېدلو ته واي. او په

اصطلاح که د ادب هغه ته واي، چې دو شاعرانو یوه

خبره د یو او بل څخه په شعر کې داسي ویلې وي، چې

ګواکي یوه د دا بله څخه اورویدلې وي او دغه شعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنی او مفهوم کښې سره یو شی وي .

لکه د رحمان بابا اوبیدل دغه شعرونه که څه هم

رحمان بابا توارد نه دی کړی، د توارد شعرونه دغسي

وي .

۲۳

رحمان بابا:

که ښیښه د نام او ننګ دي شي تر څنګ
د هر چا په کج روی به خبل ځیګر خورئ

بیدل:

هرکه پا کج میگذارد خون دل ما میخوریم
شیشهٔ ناموس عالم در بغل داریم ما

حمید ماشوخیل او سعدي شیرازي :

د دښنه په مرګ هاله کوه ښادئ
که فرمان لرې د خپلې آزادئ

عدو گر بمیرد جاي شادماني نیست
ولیکن عمر ما جاویداني نیست

حکایت: مصدر دی عربي ګړه ده، چې د یو چا کیسه

او یا تاریخ بیان وي . په اصطلاح کې دادب یوشاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴

پخپل شعر کښې د یو چا یا د یو شي کیسه یا نقل

کوي او د یو چا بیان ته هم واي .

لکه د ملا پیر محمد میاجي شعر : (حکایت)

شیخ متي چې خلیلي وو ×××دی له اصله لوي ولي وو

یوه ورځ روان په لار وو××د لوي ښښتن په استغفاروو

کــړ د ذکــر د غــفار ××× یوه شــپه نه وو اوزګــار

پر دې لار وې تېرې ګتي ××× لاري ځمکي وې په پتي

ډېري شپې راغی رویدار ××× چې یې صافه کړله لار

یو دهقان به ابیاري کړه × شپه شپه به یې خواري کړه

ده لیده په توره شپه ××× چې شیخ متي به زیار اخته

له راحته به بېزار وو ××× ټوله شپه به دی بیدار وو

یوه شپه راتېرملیار سو×× شیخ متي ته په ګفتار سو

اي دخداي رویدارخه کړې×دومره زورزحمت پرخه کړې

ته بادار یې د ولیانو ××× ته قیـــــد د صـــالحانو

۲۵

ستاددرخاوري سره زردي×دهرچاکهول البصر دي

په شپو شپو یې ته بیخوابه × په زحمت په اضطرابه

پاکوې دلاري ګتـــي ××× په دي خاوره څه دي ګتي

داسي ووي شیخ متــي××× د مــولا پــه عشق ستي

چې خدمت د خلق الله ××× یو ګــړی په یــوه ساه

تر هر څه بهتر دي وروره ×× زده کړه داخبره ګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب بند: د عربي ګړې یو مرکب دی، چې یو ځاي

تړلو ته واي. په اصطلاح کښې دعلم بدیع و هغه شي

ته واي، چې شاعر خو بنده شعر په بحر کښې موافق

او بندونه په قافیو سره جلا وي، چې وروسته تر هر بند

یو بیت په جلا قافي سره را ولي. دغه جلا بیت په هر

بند پسې بیا نه تکراریږي یاني ځان ګړی بیت ویل

کیږي، چې فرق د ترکیب بند او د ترجیع بند په دغه

۲۶

کښې دی . لکه د حمید ماشوخیل دغه ترکیب بند

نن په شپه زما د یار په کـوم مـکان وي
جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وي

شرمولـی به ئي حسن کـوم تـرکان وي بند
کوم دکان به یې د خولې د دورو کان وي

پـه ډېـوه به یې د مخ ځـوك پتنـګان وي
همـخوابه به ئي پـاکـان کـه نا پاکـــان وي

ولي نه چوې له دې غمه زما دله بیت
چې دي واورېده د یار د تلو بدله

نه به وي ورسـره هســـي مســـلمان ځوك
چې یې واخـلي خـصمانه د آبو نان ځوك

نه به وي ور بانـدي هســـي مهـربان ځوك
چـې ئي وبـــولي په ځـار او په قربان ځـوك
۲۷

یا ئي سو یری کا په سر لاس د احسان ځوك بند
یا ئي ورکړي دبـل کار سـر او سامان ځوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له هسې غمه نه مرم ژوندی پایم بیت
تو زما په محبت شـــه بې وفایم!

ترجیع بند: یوه عربي ګړه ده او مرکب نوم دی، چې

اړولو ته واي او د علم بدیع په اصطلاح کې هغه شعر

ته واي، چې شاعر خو بدلي یا خوبنده شعر په بحر کې

سره موافق او په قافیو کې جلا وي، واي او وروسته له

هر بند څخه یو بیت تکرار په جلا قافیي سره راولي،

چې دغه بیت تر هر بند وروسته تکراریږي ودغه بیت

ته ترجیع او یا بند ګردان واي .

۲۸

مرثیه : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کې ورته

خوابدي، ویر، ماڼېجني ته واي. د علم بدیع په

اصطلاح کښې هغه شعر یا وینا ته ویل کیږي چې

شاعر یې دماتم اویا د ویر په وخت کې واي او یا د مړې

مدحه کوي .

د بي بي زینبي دغه ویرنامه (مرثیه) پټه خزانه

ړغ سو چې ورور تېر له دنیا سونا × قندهار واړه په ژړا سونا

زړه مي په ویر کې مبتلا سونا × چې شاه محمودله ماجدا سونا

دا روڼ جهان راته تورتم دی نا× زړه د بېلتون په تیغ قلم دی نا

هوتك غمجن دی پردی ماتم دی نا× د پاچاهی تاج مو برهم دی نا

چې شاه محمود تېر تر دې نیا سو نا× قندهار واړه په ږړا سو نا

خوانو مېړونو د تورو جنګ وي نا × ولاړ د کام په نام ننګ وي نا
دښمن له ده په وینو رنګ وو نا× پر میدان شېر وو یا پلنك وو نا
افسوس چې مرګ د ده پر خوا سو نا×
قندهار واړه په ژړا سونا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محموده نه یوازي خورژاړي نا × پرمرګ دي ټول کلی ،کور ژاړي نا

۲۹

معما: عربي ګړه او نوم دی، چې په پښتو کې ورته پټه

ګړه واي . او د علم بدیع په اصطلاح کې د بدیع یوي

پټي خبري ته واي، چې معنی یې په شعر کې پټه وي .

او دا خبره مرموزه وي. د محمد یونس معما:

څو چې نیم لب یې نمك اخستی نه وي

د (یونس) نمکي اسم پر حرام شه

د محشر نه لرې شرکړه کښېږده پر مدهوش

دمدهوش نه لرې هوش کړه نوم دمحبوبدی بې خروش

قطعه : عربي ګړه او نوم دی، خو په پښتو کې ورته ټوټه

برخه او یا پارچې ته واي. د بدیع او بیان په اصطلاح

کې یوه ټوټه شعر دی، چې د لومړی مصراع قافیه د

دویمي مصراع سره یو ډول نه وي او د بیتو شمېر ئي

د اوو څخه بیا تر لسو ډېر نه وي .

۳۰

د محمد طاهر قطعه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

واي داچې صحبت کاندي ×× یوله بلـــه ډېـر اثر

په کلو دي مصاحب سوم×× ستا صحبت نه کړم خبر

دقطعې جوابیه : (پټه خزانه)

صحبت ډېر اثر کا ګوره ×× منـــکر نه سې د اثر
ته د مخه هغه شـــی وې ×× اوس انسان سوې ته بشـــر

التزام: عربي مصدر دی، ملزم کېدو ته واي او په

پښتو کې ورته یو کار پر غاړه اخستل، یوه امر ته غاړه

ایښودل واي. په اصطلاح کې د بدیع پوهني هغه ته واي

چې شاعر یو التزام یا عنات ته غاړه کښېږدي، یاني

شاعر پخپل شعر کښې ترمخ تر دو تورو یا ترشا ئي د

قافیي یوبل توری راولي که شاعر تردغه توري تېر شي

په شعر کې کوم کمی نه پیدا کیږي،خو برسېره پپردې
۳۱

شاعر ځان ملزم ګڼي او دغه کار کوي. چې دلته

بي بي زینبي پخپل شعر کې « نا» التزام کړې دی .

ږغ سو چې ورور تېر له دنیا سو«نا»
قـــنـــدهـــار واړه پـــه ژړا ســـو« نا»

اود سعدی په دغه شعر کې «ي» ترمخ تر«لام» التزام

کړې ده.

چشم بدت دور ای بدیع شمایل
ماه من شمع جمع و میر قبایل

اتساع : عربي مصدر دی، چې فراخولـو، ارتولـو ته واي

او په اصطلاح کې د علم بدیع هغه شعر ته واي، چې

څو ډوله تفسیر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حشو: عربي نوم دی، چې په لغت کې ورته یو نا ځیزی

شی او یا هغه شی چې نالیچکه یا د تلتك منځ په

۳۲

ډك کړي. او په اصطلاح کې د علم بدیع هغه

خبري ته

واي، چې په وینا یا په شعر کې زائد راشي او د مانا د

لحاظه احتیاج ورته نه وي. و دغه خبري ته اعتراض یا

اعتراض الکلام ترمخ تر تمامېدلـو ته واي.

مستزاد: عربي نوم دی، چې په پښتو کې ورته ډېروالی

واي او په پاړسي کې ورته زیادولو ته واي. او په

اصطلاح کې د علم بدیع و هغه شعر ته واي، چې په

پاي کې د هري مصرع څو توري ایضافه تر وزن د

شعر راولي . لکه په دغه پاړسي شعر کې:

در خواب جــمال یار رامیدیدم «در عین صفا»

وز گلشـن وصل او گلي میچیدم « بي خار

جفا»

۳۳

عروض : عربي گړه او نوم دی، چې په لغت کښې ورته

د شعر برابرولو ته واي. او په ادبي اصطلاح کښې هغه

علم دی، چې په هغه سره د شعر پر وزن، قافیي او

تفسیر څېړنه او خبري کوي .

نظم : عربي گړه او مصدردی، چې په لغت کې ترتیبول

او سمون ته واي، چې په پښتو کښې ورته سمتیا واي.

او په اصطلاح کې د شعر یو موزون او قافیه لرونکي

بدلي ته واي، چې خلاف د نثر دی . لکه دغه نظم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی دی رهبر د کائناتو تر ده جار سم
دی دی نامور د مخلوقاتو تر ده جار سم

غزل: عربي مصدر دی، چې د ښوځو سره مجلس اود

ښځوسره عشقي خبري کول دي او حدیث د عشق د

ښځو سره . او په پښتو کښې د مېنانو سره نارې او
۳۴

عشقي خبري دي. او د ادب په اصطلاح
کښې یو

ډول شعر دی، چې دښځو په باره کې ویل کیږي، یاني

تر ډېره ځایه عشقې وي، او د بیتو شمېر یې له اوو

څخه لږ نه وي او تر پنځه لسو ډېر نه وي. لکه دغه غزل:

لیــلا څه ســوه لیـلا لیـلا ناروغه وه بیـګاه
مــا ګهیځ ولـیـــده دګل په شان یې ځلیده

یا د حمید ماشو خیل دغه غزل:

چې مې تن د ختـن شــو زما لاله
دا اثر ګنم دا ستــا لـه خط او خاله

آرایــش له آلایشــه لــعـل مـومــې
په راتله دخــال او خـط مشــه مــلاله

زه به درسته شپه ژړا لکه شبنم کړم
خانده ته د ګل په څېر تازه خوشحاله
۳۵

تر پایه پوري نه (۹)بیته دي!

قصیده: عربي نوم دی، چې په پاړسي کې ورته چکامه

واي. او په پښتو کښې ورته ستاینه او لیار ښودنه

واي. یو ډول شعر دی، چې اکثرا په وغظ، حکمت،

حماسه او یا ستاینه اویا بد وینه کې ویل کیږي، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړې بیت دوي مصرع ئي برابري قافیې لري او د

نورو بیتو د پاي دمصرع قافیه ئي دلومړي بیت د قافیي
سره برابره وي .
او د بیتو شمېر ئي تر شپاړسو لږ نه وي.

لکه دالفت دغه قصیده د رحمت اللعلمین:

رب العلمین دي رحــمت اللعلمین ګڼي
نه لـــري ثاني چــې دی خـاتم النبین ګڼي

ډېر خلك دي وایستل تیارونه د رڼا لور ته
ستا لاس کښې رڼا مسلمانان نورالیقین ګڼي

٣٦

ته په مؤمنــانومهربانه لــه هــرچــا نه ئي
ځکه دي رؤف رحیم ارحم الراحمین ګڼي

ترپایه لس بیته دي :

مصراع یا مصرع : په پښتو ژبه کښې ورته نیمکه واي .

یاني د یوه بیت نیماي (نیم بیتي) .

حماسه : عربي ګړه ده، چې په لغت کې ورته زړه ورتیا،

مېړنتوب او غښتلواله واي . د ادب په اصطلاح کې یو

ډول شعرونه دی، چې د اتلانو، جنګیالانو، غښتلو او

مېړنو خلکو په ویاړ او هکله ویل شوي وي .

لکه دغه د خوشحال شعر:

راشه واوره دا داستان × نیــك او بد پکښــې عیان
هم عبرت هم نصیحت دی× پرې دي پوه شي دانایان

زه خوشحال دشهبازخانیم× چې تورزن یم کان په کان
٣٧

شهبازخان دیحي خان وو× چې په توره شو سلطان

چې په توره مــېړنی وو × تیــر انداز وو شیخ کمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې غلیم به یې پیدا شو × ځائ یې ځائ ووگورستان

رباعي:عربي گړه او اسم صفت دی، چې په لغت کې

ورته څلوریځي واي. اودعلم عروض په اصطلاح کښې

څلوریځي هغه شعر دی، چې لومړي مصرع، دویمه او

څلرمه مصراع په یوه قافیه وي، چې پر وزن د لاحول

ولا قوته الا بالله وي . او که پر دغه وزن نه وي نو

هغه ته دوه بیتي واي. ښاي چې دریمه مصرع یې هم

د نورو قافیو سره سمه وي. لکه د الفت صاحب

څلوریځي :

سړه وسپنه په سره اور کښې پولاد شي
سره زر اور کښې شي زېور قدریې ډېر شي

۳۸

هر نبې د ابراهیم مقام نه مومي
د نمرود اور کښې حاصل ډېر لوئ مراد شي
درابعې څلوریزه (دا شاعره د کندهار ده)
ادم ئي مځکي ته راستون کا
په اور د غم ئي سوی لړمون کا
دوزخ ئي جوړ کا پر سر د مځکي
نوم د هغه ئي دلته بېلتون کا پټه خزانه
مدح : یوه عربي گړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ستاینه او چاته لوړمقام ورکول واي. او د علم

عروض په اصطلاح کښې د یوه سړي یا یو چا په شان

کې شعر ویلو ته واي.

لکه د الفت دغه مدحه چې د وطن په باب یې ویلې ده:

وطـنه! ښــه دي آبـــو هـــوا ده
خومره دي زیاته طبعي ښــکلاده

لمر دي آسمان کښې څه ښه ځلیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېـوې د ســتورو د شـپـې بلــېږي

۳۹

بهیږي هر لور مست مست سندونه
پـــه غورځنګلونــو دي آبـــشارونــه
ورمـــې د ګلـــو ځــپې ځــپې دي
بلبولان مست دي مستي نغمې دي

ځولۍ دي ډکي لـــه نعــمتونو
سیـــــنه دي ډکه ده له ګنـــجونو

مېوې دي څومره خوږې خوږې دي
په شـــنو باغو کښې مزې مزې دي

تر پایه!
مثنوي: یوه عربي ګړه او ستاینه ده، چې په پښتو ژبه

کښې ورته دوه ایزه او په عربي کې ورته مزدوج او په

پاړسي کې ورته »دو دو« واي . او په اصطلاح کې د

علم شعر داسي یوه شعر ته واي، چې یو غزل

هرڅومره بیتونه ولري د بیت هردوه نیم بیتي یې د

ځانه جلا جلا قافیه لري .

۴۰

لکه د خداي(ج) ښښلي مولوي صالح محمد
کندهاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو مثنوي .

او دلته د زرغون خان مثنوي ساقي نامه:

ساقي پاڅه پیاله راکړه ×× مرور یار مي پخلا کړه

اوبه توي په لمبو کړه ××اور مي مړ په دې اوبو کړه

پسرلی شو غنچه ګل کا ×× زلفـــي تاوي د سنبل کا

بلبلان شـــورو فغان کا ×× کړېدني په ګلـــستاه کا

زاهد وځي صومعي څخه××شراب پېري دمیخانې څخه

هر سړی په می یو مست دی + دې بهار کې ګل پرست دی

او دغه مثنوي د مولوي صالح محمد کندهاري!

زه د یار کړمه خبري ×× ښې خوږې لکه شکري

ښه پښتو وایه دلبره ×× که هرڅو وې لرو بره

۴۱

کندهاری که وردګي وي ×× مشرقي که جنوبي وي

هر چې وایه وایه وایه ××× معشوقه مي ښه راستایه

عربي وي که پاړســـي ××× که ترکـي وي که هــندي

چې د عشق کوي خبري ××× هغه واړه دي منظوري

تر بایه!

د شعر تنظیم او ترتیب

قافیه: عربي نوم دی، چې په لغت کې د یو شي پاي

یا شا ښوولو ته واي، او په اصطلاح کې د شعرد بیت

آخر ته واي، یعنی هغه توري چې د بیت په پاي کښې

راځي قافیه ده. لکه په دغه لاندني بیت کښې:

علم څه شریف هنر دی ××× چې میراث د پیغمبر دی

دلته دغه دوه توري لکه د«ی » او حرکت د «ر» دمخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲

د توري قافیه ده. او په بله بدله کښې :

ستا له دم سره همـدم دی زما روح
بې له تا درهــم برهــم دی زمــا روح

دلته په دغه لوړ شعر کښې «ما» او حرکت د مخ د

توري لکه د «ز» قافیه ده او روح یې ردیف دی، چې په

پښتو کې ورته شاګونی واي .

ردیف : عربي توری او ستاینه ده، چې په لغت کې شاته

درېدل، قطار،په چا پسي تلل اوتابع ته واي. په اصطلاح

کښې د قافیي د علم هغه توریدی، چې وروسته تر

قافیي په وارو تکرار راسي. لکه د رحمان بابا په دغه

شعر کښې :

په ورځ ناست یې بې طلبه × په شپه خوب کړې بې ادبه

دلته په دغه پورته شعر کښې په لومړی مصراع کې
۴۳

«بې» قافیه ده او دویم توری «طلبه» ردیف دی .

ردیف په اصطلاح کښې د علم عروض د علت توري

هم دي . لکه :

«الف»، « واو»،« یي »، دي، چې په شعر کې ئي راولي

لکه «الف» په دغه وینا کښې:

حســـاب او کتـــاب ـــــــــ لکه «ي» په دغه وینا کې

حسـیـــب او نصـیـب ـــــ

په پښتو ژبه کښې بیله د علت له تورو نه نور توري هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېداي سي چې ردیف سي. لکه: »ګ« تګ او راتګ

تلل او راتلل.

روي : عربي ګړه ده، چې په لغت کې دبارانه ډکي وریځي

ته او یا روانو اوبو ته واي.په اصطلاح کې دعلم عروض

دقافيي اصل توری دی، چې قافیه پر هغي څرخي

۴۴

او د قافيي د پاي توری دی، چې وهغې ته د قصیدې

نسبت ورکول کیږي. لکه : «ر » په لر او بر کې. لکه:

«ت» په هست او نیست کې. « ل »په ګل او مل کې او

دغسي نور.

تقطیع: عربي مصدر دی، چې ځیرلو، ټوټه کولو او

جلاوالي ته واي. په اصطلاح کې د علم عروض د شعر

تجزي ته واي، یاني د شعر اندازه کول او سنجول دي،

چې شعر په اجزاوو سره د علم عروض تجزیه سي.

او هر جز د بل جز سره یاني د خپلو افاعیلو سره

کښېښوول سي وزن د شعر او موزوني او نا موزوني

د شعر څرنګنده شي.

افاعیل: عربي نوم دی، چې د فعل یاني کړني جمع ده.

د فعل ډېرواله افعال دي او افاعیل د جمع جمع ده. په

۴۵

اصطلاح کې دعروض پوهي ارکان، اجزا او اوزان ته

د شعر واي، چې هغه څلور دي. لکه فعلولن، مفاعیلن،

مفاعلتن او فاعلاتن دي . نور اجزا له دغو څلورو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخستل کیږي، چې تواعیل هم ورته واي .

د پښتو لنډۍ : د پښتو د لنډیودشعر ترتیب تقریبا

داسي دی لکه د قطعي ، خو بدلي ئي یوه یوه ویل

سوې ده او شاعر یې نه دی څرګند.اغلب دغه لنډۍ د

ښځوله خوا ویل سوي دي . لنډۍ موزون، دګدازه

ډکي، عشقي او حماسه یې بدلي دي . لکه :

خلك دي هرڅه هرڅه واي
دامي دستور دی مدام سترګي تورمه

باده پر باد مي سلام وایه
پر هغه باد چې د جانان پر لوري ځینه

۴۶

جانانه راسه دیدن وکه
بیابه جهان راپسي غواړئ نه په یمه

ژړامي نه ده په چا ګرمه
خوشي ګروان په اوښکو ولي لنده ومه

د پښتو لنډۍ ترحده ډېري دي .

بحر: عربي نوم دی، چې په لغت کې سمندر ته واي او

جمع یې ابحاردی. په اصطلاح کې د عروض پوهي د

شعر وزن ته هم واي، چې د شعرمقیاس، اندازه او

اوزان یاني تاله ښه ئي . د شعر بحور نولس دي .

طویل، مدید، بسیط، وافر، کامل، هزج، رجز، رمل،

منسرج، مضارع، متقضب، مجتث، سریع، جدید،

قریب، خفیف، مشاکل، تقارب یا متقارب، تدارك یا

متدارك دي . پرته له دغه نولس بحورو څخه ځینو
۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروض پوهانو یولس بحور نور هم ور زیاد کړي دي .

لکه: عریض، عمیق، کبیر، مذیل، قلیب، حمید، صغیر،

اصم، سلیم او حمیم.

بتر: عربي مصدر دی، چې لغوي معنی یې پریکولو، له

بیخه ایستلو ته واي.او په اصطلاح کې د علم عروض

هغه ته واي، چې د فعولن د جوړښت څخه یو شی

حذف شي، یاني لومړی توری له دغه کلمي څخه لري

کړي او د لنډیز سبب یې هم له منځه یوسي، چې

«عو» پاته سي او نقل په «فع » سره سي ودغه ته ابتر

یاني حذف سوي کلمي ته واي .

خزم : عربي مصدردی، چې لغوي مانا یې ملغلري په

تار پیلو او د اوښ پوزي ته مهار اچول واي . په

اصطلاح کې د علم عروض دشعر په لومړې سر کې

۴۸

ډېروالی ته وي . خو هغه د یوه توري څخه بیا

تر

څلور تورو پــوري دي. خودغه دتقطیع په حساب نه

راځي . او دغه یوازي او یوازي خاص د عربي شعرونو

لپاره دی. په پښتو شعر کې تر یوه توري نه ډېرېږي .

نقـــد: عربي مصدر دی، چې په لغت کې جلاکولو ته

واي یاني ښه له بدو څخه بېلول او بې عیبه کول دي .

او دشعر او ادب په اصطلاح کښې د یوه شعر یا وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا نثر د ښه او بد بېله ول او یا په ګوته کول دي . خزل :- عربي مصدر دی د یو شي پرېکولو
ته وائ . او په عروض پوهنه کي د
الپ ایسته کېده دمتفاعلن څخه اود
هغه د« تې » درېده (سکون) دی، چې په
مفتعلن واړول سي .
۴۹
مبالغه عربي مصدر دی چې په یوه کار کي زیاد و الي ته واي .
د بدیع پوهني په اصطلاح سره دیو چا یا دیو شي په ستاینه کي
تر حده ډېر وه واي . تر هغه ځایه چې ناممکنه په نظر رانسي اوکه
ناممکنه په نظر راغی نو «غُلوُ» یاني بېخي تر حد ډېر ته واي .
خوشال واي : مبالغه
د خوشحال سره که کښیني یو څو کاله
دا دغرو ختک به اوړه شاعران سي

اغراق یو بل ډول د مبالغې دی چې په منځ کي دمبالغې او «غلو»
دی . خوشال واي :
چې په خوب شم ستاله خیال سره خواب کړم
چې بېدار شم د مخ سوده دي په افتاب کړم

«غُلوُ» ناممکنه مبالغه تر اغراق لا اوښتې .
حمید ماشوخیل واي :
بېله تا هسي ضعیف یم ګل رخساره
هر حباب باندي که پښه ږدم نه ماتیږي

۵۰

د دو شاعرانو شعرونه یو له بل سره پرتله کول

د رحمان بابا دشعر اوله مصراع او دحمیدد شعر دویمه مصرع

پورته بدر را ښکاره شو ښکته نمر
آیـــنـه تـــوره تبی شـــي په جـــوهـــر

نمر سپوږمی مي د پالنګ د پاسه رغـــړي
سینـــــد ته سپـــل محتاج نه دی د رهبر

په سرو سپینو درو لعلو یې غوږ ډك شي
د طوبا په سیوري ناست یم مخ په نمر

چې دي ووینـــم په مخ مي اوښـــکي درومـــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دریاب کښــې اور رالــګي مــقرر

بل مذکور د سـخن ګویو سترګو نه زده
چې مي نه په سر، سرګیري نه په زر

که رحمان صاحب نظر باله سي ښـــاي
د حــمید د حـیا قـــدر لـــکه غر

۵۱

د حمید ماشوخېل اوله مصرع د رحمان بابادویمه مصرع

تورو زلفو مي خاطرکړو تار په تار
چې غرقاب مي هم ګرېوان دی هم کنار

لکه سـېل چې رژه وي کمــر د شـګو
لکه ایښی چـــې چـــا ګل وي په دســـتار

له خواری د یار په خط زړه ښــه کومــه
زه خـوړلــی یــم پـه کــټ د زلــفو مـــار

رهبري په دردو غــم غواړم وصـال تـــه
ګــڼه خون کله کـــولاي شـــي بــیمار

دا دروغ دي چې په وصل کښـې ښـادي ده
هــغه وایــه چـې بې کـــوډو وي دلـــدار

تل حـــمید په دا وینا ستا یه مــطربـــه
نـــه ورکـــیـــري د رحــمان د زړه غـــبار

۵۲

وېلیك (نثر)

د قرېنې څخه چې څرګندېږي وېلیك یاني نثر تر شعر

لیکني په لیکنګ کي تر مخ راغلی دی . څرنګه - چې لیکل دود سواو نثر هم رواج وموند نو د خلکو په

ورځني ژوند کښـې یو لوي توپیر راغی. خو ډېرو خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیك لوست نسو کولاي .

یو څو لږ و انسانانو په هره طبقي کښې چې وو

پخپله ژبه یې لیك او لوست کولاي سو، تر هغو چې

کرار کرار لیك او لو ست عام سو.

لیك د انسانانو په ورځني ژوند کښې یو لوي رول لوبه

ولی دی، چې په ایدارو اودفترو کښې داسناد لیکلو،

تاریخ لیکلو، شعر لیکلو او دغسي نورو لیکنو لپاره

زمینه برابره سوه. که څه هم بدله یعنی شعر تر لیك

او لوست ډېر ترمخ ده. خو لومړی په لیك سره نثر

لیکل سوی. وروسته تر نثرلیکني شعرلیکنه منځ ته

راغلې ده او د ژبي ادبیات لیکل سوي. په راتلونکي کي

به وګورو، چې پښتو ادیبانو څرنګه پښتونثر لیکلی دی .

دغه په راتلونکي کښې به په دغه کتاب کښې ولولو.

افهام او تفهیم

د پښتو نوی نثر (وېلیك)

انسان یو طبعي عقل لرونکی، خبري کونکی، د زده

کړې قوه لرونکی او د کار اندام لرونکی مخلوق دی .

انسان هر شی وروسته تر خپل زېږېدلـــو زده کوې .

دغه د زده کړې قدرت دانسان په فطرت کښې پروت

دی. دلومړي انسانانو لـــویه زده کړه خبري، ښکار او

ځان د طبعیت په مقابل کې ساتل وو.

خو زه نه غواړم دلته پر لومړې انسان او د ده

پر کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړه خبري وکړم. یوازي دا وایم، چې انسان ژرنګه او
په څه ډول بریالی او ځواکمن سو، چې خپل معلومات
وخپل راتلونکو کسانو ته په اسانه توګه ور ورسوي .
که په لنډه توګه وویل شي، دا هغه مهال دی، چې لیك
منځ ته راځي. ږغ لرونکي د(الپ او بې) توري له ډېرو
ډول ډول تحولاتو نه وروسته تقریبا په دیرلس سوه کې
ترمخ تر میلاد (Brokhaus[2]) منځ ته راغلي دي . دا
هغه مهال وو، چې په کرار کرار لیك او لوست په
نورماله توګه سره د خلکو په منځ کې عمومیت پیدا
کوي او افهام او تفهیم په خلکو کښې اسانه کیږي او
دودیږي. چې دا لیکنه ژرنګه، چیري، د چا لــخوا او
ژرنګه تحول وموند؟ دلته د دغه بحث موضوع نه ده .
۵۵
ژرنګه چې لیك منځ ته راځي د انسان ډېري اړتیاوي
آسانه کیږي.د ده معلومات، خبري اطلاعات او تاریخي
سند لرلو زمینه ډېره لویه او پراخه کیږي .
نوځکه انسان ته دوې وسیلي د یوبل دپوهه ولــو زمینه
برا بره وي. لومړی داچې د خبرو کولو زمینه، چې دغه
پخوا لاهم دود وه برابریږي، یاني خبري د ږغ په توګه
د خولې له لیاري و غوږ ته رسول وه . دغه ږغ لږو ډېر
تر پنځوس متره پورې رسیږي، ډېر نه دی. دغه خبره
به لاهم د ځینو خلکو په یاد کښې پاته سوه او دځینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د یاده و وته . بله وسیله چې انسان د هغې په مرسته

د ډېرو بریالیتوبو خاوند سو، هغه د لیك او لوست یاني

د «الپ او بې » منځ ته راتلل وو. د دغو تورو د لیکلو

په مرسته به ډېرو لیري لیري ځایونو ته به معلوماتونه،

۵۶

اطلاعات اوپـی غامونه به استول کېده.

او برسېره پر دې ډېر معلومات به په دفترونو کښې

خوندي ساتل کېده. چې دغه اسناد به تل پر واقعیت

ولاړ وو ځکه خبري به د خلکو له یاده وتیلي وي خو

په لیك کښې به هغسي لیکل سوي پرتې وې .

اوسنی انسان هم په دغه دوو وسیلو سره افهام او

تفهیم کوي. لکه : خبري او لیکنه.

الپ : خبره یا وینه په عمومي توګه درې ډولونه لري:

لمړی: وینه د ورځني لمړني اړتیا وو لپاره د یو بل

سره خبري کول، پلورل، پېرودل او خپل ورځني

اړتیاوي په عادي مورنۍ ژبه حل کول .

دویم: وینه د علمي موضوعګانو لپاره لکه دمشخصو او معیینو شیانو، ادبي مسایلو، عدلي،
طیبي، مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۷

او دغسي نورو مسأیلو د حل لپاره پکاریږي .

دریم: شعر ویل دي .
څرنګه چې مخ کښې پر شعر بحث وسو، دلته به یې په لنډه توګه یاده ونه وسي. خبري د انسان طبعي غریزه ده اود هغه فطري ستاینه ده. شعر هم په ځینوانسانا نو کښې یوه طبعي غریزه وي . هغه څوك چې دغه طبعي

صفت لري عادي خبري یې هم شعر ویل وي .دغسي

یو شاعر روانه طبعه د شعر لري . او بل یې کسبي

شاعر دی، چې دغه شعر زده کیږي، تمرین غواړي او

ډېر ادبي کار غواړي او ډېر با تجروبه شاعر ښوونکی

غواړي اوادبي سلسله غواړي.دغه ډول کسبي شاعران

په هر ځائ، او په هر وخت کښې شعر نسي ویلاي .

دغه رنګه شاعران قلم، کاغذ، ارام ځائ غواړي او په

۵۸

ټولنه کښې د ده نازك خیال تحریکېده

غواړي .

بیا دی کولاي سي، چې هلته شعر وواي .

ب : لیکنه : لیکنه یو کسبي هنر دی لکه نور هنرونه او

صنعتونه، چې زده کیږي، لیکنه هم زده کیږي. لیکنه د

ادب پوهي یوه لویه او پراخه څانګه ده. ادبي پوهه او

هنر ټول پر لیك او لیکنه ولاړ دی .

هره ژبه ځان ته ځانګړې «الپ اوبې » لري او خاص

ږغونه لري. د دغو تورو له یوځائ کیدو څخه خبره

جوړېږي او د یوي خبري ږغ ورکوي . هره ژبه د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرو د ږغونو د اړتیا په کچه توري یاني « الپ اوبې»

لري او په هغه لیکنه کوي .

په پښتو ژبه څلور ډوله لیکني کیږي :

لمړی: وېلیك لیکنه یعني نثر لیکنه .

۵۹

دویم: وړلیکنه یعني نثر مسجــع لیکنه .

دریم: ټوکماري لیکنه یعني طنز لیکنه .

څلرم: سندر لیکنه یعني شعر لیکنه .

وېلیك: د جملو څخه جوړه سوې لیکنه ده، چې مبدء

اوخبرلـري. هره جمله دفعل،فاعل اومفعول لرونکې ده.

د جملې ټول غړي دژبښود له قواعدو سره سم په

خپلو ځایو باندي لیکل کیږي اود لیك نښـي هم پکښې

مراعات کیږي .دغسـي رواني بې قافیي لیك ته نثر واي .

په لیك کښې نښې او نښاني: لکه ټکی یا نقطه (.)،

کامه یا ویرګول(،)،سوالیه (؟)، ندائیه(!)، امریه (!)،

دوه ټکي(:) ، ناخونك („ „) خطك (ـ)، قوسك () ،

ویرګول ترلاندي ټکی (؛) ، په سلو کې علامه (٪) ،

کوږ خط (/) ، ټکي ټکي (.....) که دغه نښې په لیك

۶۰

کښې مراعات نسـي په لیك به چندانې

سړی و نه پوهیږي .

نوي وېلیکونه یا نثرونه : لکه د هېوادمل یوه ټوټه نثر:

« پدې دوره کې که ځینوپښتنو د تجارت، ځمکواو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رموګلو لپاره ئي څه عواید تر لاسه کول، مګرنورو په

ډېرو بدو اقتصادي شرایطو کې له فقر او بدبخۍ سره

ژوند کاوه .....»
دلته دنورولیکوالانودنثر ډولونه اوکړنلیاري هم
ښوول کیږي . ، خو ترمخ تردي غواړم، چې څه
ووایم. هر لیکوال په لیکنه کې د ځانه خپله خپلواکه

کړنلاره لري . ځیني لیکوالان لنډي جملې او پردې

ګړي پخپله لیکنه کښې راولي او ځیني بیا اوږدې

جملې او لږ پردې ګړې پخپل نثر کښې راولي .

زه پدې نظریم، هر څومره چې یو لیکوال تر وسه زیار
۶۱

و باسي تر هغه ځایه، چې امکان لري پخپله ژبه ټولي

ګړې ولیکي. زما غوښتنه داده، هر څومره چې پخپله

ژبه او د هغي په ګړو لیکنه وسي، هغومره د هغي ژبي

ګړې وده کوي. او و نورو لیکوالانو ته هم ددغو ګړو په

کار وړل آسانه کیږي .

د نورو لیکوالانو لیکنه : لکه دمحمد ولي ځلمي نثرلیکنه :

«ابونصرمحمد بن عبدالجبارعتبي پخپل مشهور تاریخ

یمني کې چې په عربي ئي لیکلی دی، په څرګند ډول

واي، چې: «افغان د اوغان تعریب دی » وروسته د

اسلام تر دوري ځینو لیکوالو لکه ابو ریحان محمد بن

احمد بیروني تولد(۳۶۲او وفات ۴۷۰) ابوالقاسم

فردوسي تولد(۳۲۲ او وفات ۴۰۰) محمد حسین کاتب

کنیت یې ابوالفضل بیهقي وفات(۴۷۰) قاضي منهاج
۶۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سراج جوزجاني اونورودافغان نوم پخپلونثرو
کي تکرار راوړی دی.»
د سید بهادر شاه ظفر کاکا خیل تاریخ نثر لیکنه
دی واي :
«د یوسف زو په علاقه کې د خوشحال خان د قید په

ورځو کې ډېره بد امني وه. او دا علاقه د شاهي

فوځونو له لاسه ډېره ځپل شوې وه. په دغه وروځو کې

هم ددې علاقې حالات ډېر مغشوش وو.خوشحال خان

پخپل یو نظم کې دې حالاتو ته هم یوه اشاره کړې ده.»

د ډاکتر محمدحسن کاکړ نثر لیکنه :

«زموږ د هېواد د رواني کشالئ د پېجلتیا غټه نښه

داده، چې د محمد داؤدخان د حکومت له نسکورېدو

نه ورسته تر اوسه پوري، چې شلم کال یې دی او په

ملك کې جنګ روان دی. فکر کېده، چې د شوروي د

یرغلګر پوځ له شړلو ورسته او تنظیمي حکومت په
۶۳

ځاي کیدو سره به جنګ ختم شي خو واك غوښتونکو

تنظیمونو جوز جاني ملېشو او نظار شورا په خپلو کې

د جنګ یو نوی دور شروع کړ. »

وړلیك یا مسجع نثر

مسجع نثرپه لیکنه کې ځان ته یوه کړنلاره او بیخي

ځان ته یو خانګړی چوکاټ لري. نثر مسجع ، شعر او

نظم نه دی اونثر مسجع ته هم شعرنما نه سو ویلاي .

نثر مسجع د شعر او نثر تر منځ یو مستقله موزنه وینه

ده، چې د دغي لیکني استاذ او مخکښ خواجه عبداله

(c) ketabton.com: The Digital Library

انصاري یا پیري بازرګان دی .

نثر مسجع یو ډول لیکنه ده، بندونه لري، چې هر بند د

هغه بل بند سره موزن دی . که څه هم قافیه او ردیف

نه لري. څرنګه چې موږ ښه او خراپ شعرلرو،دغسي

۶۴

هم په نثر مسجع کې ښه او بد سته .

زه غواړم، چې دلته د پښتو ژبو شاعرانو د مسجع نثر

یو څو بېلګي د نمونئ په توګه وښیم او یو پاړسي

مسجع نثر چې په پښتو ژباړه سوی هم وښیم .

د ملاځالاك مسجع نثر لیکنه :

«واوری مؤمنانو داخبرګوری په دا رنګ معلو میږي،

مؤمنان لك ورګډ شي، په بهشت کې پرآسانو به

سواره شي، د هر مؤمن پر سر به تاج وي، چې دنیا

تر پوري هېڅ نه څرګندیږي . هم به حوري فرشتګان

غلمان وي، دده رکاب نیولی د خاکي آدم به هسي

خدمت کیږي. په اول حصار چې ورشي دی د سپین

زرو روغ دی پهنا یې د پنځه سوه کالو لار ویل کیږي. په

صافی کې هسي صاف دی، چې د روغ بهشت بېرون

۶۵

ترې څرګندیږي.» (د پښتونثر اته سوه کاله ۱۹۹ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مست مسجع نثرد ده د کتاب سلوك الغزات څخه :

« بیچاره چې دا بیان له سوزه ووي په کوه لك کې زر

څلویښت کلونه د حضرت د هجرت تېر وو د

مهجرو.» (د پښتونثر اته سوه کله ۲۰۲ مخ)

د آخوند احمد مسجع کلام:

« د ښه خداي ثنا به وایم، چې نبیان یې په سړو یو کې

پیدا کړه، څکه نور مخلوق ئي واړه تر بزرګۍئي نه

رسیږي، د دوي سر آدم صفي وو او بیا آخر ئي

محمد قری شي وو، چې دا توغ د شفاعت یې هم په ده

باندي دریږي. » (د پښتونثر اته سوه کاله ۲۰۹ مخ)

د خواجه عبدالله انصاره مسجع نثر ژباړه په پښتو

«الهي! ډېر دي نږدې ښه ئي تر هغه لا نږدې یې، ښه ئي تا لیري
۶۶

خو تر ځان لا نږدې یې، د ځوانمردو په نفسو کي یې
د ذاکرانو په زړوکې ئي .ای ښښتنه! ته هغه یې
څه چې دي پخپله ویلي او څرنګه چې دي ویلي هغه یې .

پاك له شرك او له هر عیب ئي ته، فرمان ورکونکی

د شاهانو ئي ته، ګران او کبریا په لوړ تاج خو ئي ته،

دانړی ستا ده کامل اختیار لرې ته. الهي! نوم ستا

موږ ته روا، محبت ستا موږ ته دوا. پېژندنه ستا زموږ

ساتون، ستا لطف دی زموږ ښکاره غوښتون..

ژباړونکی محمد سرور وکیلي د خواجه عبدالله انصاري

مناجات ۱ او ۶م مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۷

د پښتو په ادب کښې کیسه

قصه یو عربي نوم دی، چې ماناي خبره، حکایت،

داستان او نقل دی. په پښتو کښې ورته کیسه یانکل

واي. کیسې خیالي او یا واقعي وي .

کیسه د پښتو په ادب کښې د اوږدې لیکني او یا لنډې

لیکني له مخه ارزول کیږي . په کیسه کې یوازنی شی

چې په نظر کې نیول کیږي هغه کرکتر یا د کیسې

فیګور دی، چې پردغه کرکتر یا فیګور ټوله کیسه را
څرخي.

څرنګه چې مو مخ کې وویل کیسه کېداي سي، چې

خیالي، اندیښنه ئي، واقعي، او یا حقیقي وي .

کیسه کېداي سي، چې منظوم او یا منثور وي .

۶۸

کیسه کیدایسي، چې لنډه او یا اوږده وي .

کیسه کیدایسي، چې تراجیدي او یا کومیك وي .

د کیسې د فیګور مهال او ځائ د فیګور په پیښه پوري

اړه لري. ټوله د کیسې نوري موضوعګاني د دغه

فیګور پر خوا او شا را څرخي . د سارې یا بېلګي په

توګه : د ادم خان او دورخانی کیسه .

دمؤمن جان او شېرېنو کیسه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربو کې د لیلا مجنون کیسه .

په پارسي کې د فرهاد شرین کیسه .

په الماني کې د روت کپشن کیسه .

په انګلیسي کې د الادن کیسه او دغسي نور ډېر.

کیسه کیداي سي، چې سیاسي، عشقي، ټولنیزه بڼه

ولري . ښه کیسه هغه ده، چې بې پلوه اود لیکوال خپل

۶۹

خیال او اندیښنه انځور کړي .

خو پدا کودتاګانو، پاڅونونوکې او ډله ایز جنګونو کښې

ځینو لیکوالانو، ادیبانو، فرهنګیانو او شاعرانو د ادب

کانون ته غاړه کښې نه ښوده چیر ئې مات کړ په

ریکلامونو، ستاین لیکونو، پله ایز لیکونواوستاین ویلوئي

پیل وکړ، چې کیسو خپله طبعي او واقعي بڼه له لاسه

ورکړه او هم دغسي شاعرانو خپله ادبي لیاره پرې

ښوده او د شعر او ادب مراعات ونکړ پربله خوا

روان سوه، یاني د ظلم او ستم مداحان سول.دغه ډول

ادیبانو د فرهنګ غوره لیار ئي پریښودل مداحان

سول . هغه هم د چا؟ دظالمانو. خو دغه ډول کیسي او

شعرونه ټولنیز ارزښت نه لري .

دپخوا کیسې عشقي د میني ډکي کیسې دي او یا د

۷۰

زړه ورتیا او تاریخي کیسې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ کیسې تر ډېره حده د لیکوال په ټولنه کې د ده خپل نوښت دی . دا خبره دلته یوه یادونه ده نیوکه نه ده . کیسه تر ناول ړومبیوالی لري. کیسې له ډېر پخوا نه به په مجلسو کښې کېدي، چې یوه به کیسه یا نکل کاوه نورو به غوږ ورته نیولی وو. دغه نکل دهغو خلکو تلوېزون او سنما وه. اوس د کیسو او ناول کتابونه لیکل کیږي، چې خلك یې په شوق لولي . نکل او رپوټ یو شی وي او یوه مانا لري . پخوا به خلکو ویل راسه نکل وکه! څه خبره وه؟ یا واي : ده پرون نکل کاوه : احمد له آسه غوزار سو. اوس خلك واي: راپور او یا رپوټ ئي تېر کی او دغسي نور.

۷۱

رپورتاژ یا رپوټ(Reportage) دا یوه فرانسوي ګړه ده، چې مانا یې خبر تېرول، د پیښې خبر ورکول یا ګزارش ته واي. په پښتو کې ورته د پیښې خبرواي . د رپوټ مهال ډېر نه وي تېر سوی، په یوه اونی کښې باید خبر تېر سوی وي . اکثرا په دغه مابین کښې د پیښې خبر تېریږي. رپوټ اتیا په سلو کې واقعیت لري. که رپورتر لاس پکښې و وهي، نو یې د خلکو لپاره په زړه پوري کوي. په دغسي پېښو کښې کرکتر پخپله هغه شیان دي، چې واقعه پر پېښه سوې وي، که دغه څو کرکترونه وي او که یو کرکتر وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوول یا ناول(Nauvelle) نوم دی فرانسوي ګړه ده،

مانا یې حکایت، داستان یا نوي خبرو ته واي .

په ناول کې کرکترونه یا فیګورونه ډېر وي او ځایونه او

۷۲

مهالونه ئي هم دغسي پکښې

مختلف وي .

دغه پورته توکي د ناول توپیردی ، د کیسي سر خو بیا هم ناول پخپله یو ډول اوږده کیسه ده . داستان یا کیسه په شعر کي . د ملنګ جان د یوه ځوان کیسه :

یو سړی راته په دې صورت ګویا وو •
چې نیکه قبر ته تللی هغه ځوان وو
د جمعې په شپه دی ولاړی ادیرې ته •
سرتور و درېده د خپل نیکه روضې ته
خپل حاجت ئي سراسر ورته بیان کړ •
په ژړا ژړا ئي ځان ورته ستومان کړ
ډېر مجبور یم مجبوری نه نه خلاصېږم •
څه سبب دی په سبب ئي نه پوهېږم

تر پایه :

متلونه او اصطلاحګاني

د اصطلاح او متل تر منځ توپیر:

متل یوه لنډه مسجع خبره یا شعر

دی . که چیري دغه
متل شعر وي شاعر ئي څرګند وي او که لنډه مسجع
خبره وي، نو ویونکی ئي تر ډېره څرګند نه وي .
متلونه د اولنو فلسفي د مانا ډکي خبري دي، چې په
ټول هېواد کې یې خلك پېژني او په پوهیږي .

۷۳

او پر خپل سم ځائ ویل کیږي . د هېواد په ټولو ښارونو
کې یو ډول په کار ځي . لکه : ګران به دي کړم، نه تر

زویه . بل متل : چې سر وي خولی ډېري دي. ــ پور دي

په پور منت دي په ګور. او دغسي نور ډېر. دغسي

متلونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې دود لري او یو ډول

ویل کیږي .

اصطلاح : اصطلاح هغه خبره ده، چې په یوه کلې یا یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار کښې رواج ولري، برخلاف د متل چې په ټولو

ځایو کښې د یوه هېواد نه استعمالیږي .

د بیلګې په توګه د کابل اصطلاح : واي : کابل دي بې

زرو وي خو نه بې واوري . « کابل بی زر باشد نه بی

برف ». دغه دودیزه خبره یوازې په کابل کې اصطلاح

ده. یا واي: «الو به از پلو.» یعني د کابل په ژمي کې

۷۴

تود کور تر پلو ښه دی . یا داچې

واي:« خبری سر

چوك». مانا دا د چارسو د سر خبره ده، څه واقیعت

نه لري. یا په کندهار کې واي :

« د اینځر ګل ئي. » مانا دا چې نه ښکارې. او یا په کابل کې دا خبره هم ډېره دود ده، چې وائي:

«دیگی شریکي را در چارسو بشکن.» دغه اصطلاح

ډېره د متل خوالري . ولي د دغي خبري په مقابل کې

متل هم سته، چې وائي: « شریکي خر شرموښان ئي

ځیري ». پاي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه یا اخستنځي

د کتاب نوم ـــ مؤلف یا لیکونکی ـــ خپروونکی ـــ دچاپ ځائ او کال

پټه خزانه محمدهوتك بن داؤد امام الدین ساپی ۱۹۹۵ع
در او مرجان عبدالحمید دیوان ډاکټرسیدانورالحق یونیورسټي بګ اجنسي
کلیات خوشحال خان ختك شیر شاه ترخوي عظیم پیلشیك هاوس ۱۹۸۵ع
رحمان بابا دیوان رحمان بابا پښتوټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۶ هـ ش
فرهنګ عمید حسن عمید حسن عمید مؤسیسه انتشارات امیرکبیر ۱۳۶۳
د الفت خبري ګل پاچا الفت ډاکټر عبدالرحمن الفت المان ۱۳۶۷ هـ ش
د پښتو نثر اته سوه کاله زلمی هیواد مل یونیورسیټي لاهور ۱۳۷۴ هـ
پښتانه د تاریخ په رڼا کې سید بهادر شاه ظفرکاکاخیل پیښوریونیورسیټي کراچي
افغان ملت اخباردموضوع لیکونکی محمدحسن کاکړ دګوندله خوا ۱۳۷۲
د خواجه عبدالله انصاردمناجات ژباړه محمدسروروکیلي ساپي ځیرنې مرك ۱۳۸۰
دافغانستان او د روسي د سیاسي روابطو لنډه تاریخچه (۱۱۰۴ ـ ۱۳۷۱ هـ ش)
لیکونکی محمد ولي ځلمی د صحاف نشراتي مؤسیسه کراچي ۱۳۷۴ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال لنډه پېژندنه :

ښاغلي محمد سرور وکیلي باکلوریا دوره له کابل میخانیکي لېسې، انیجنیري او ماستري یې په روزنپوهنه کي په المان کي اخستې ده او د ۱۹۸۲ ز کال نه تر اوسه پوري له خپلي کورنۍ سره په المان کښې ژوند تېروي .

د ښاغلي محمد سرور وکیلي په دې وروستیو کلونو کي څو بېلابېل کتابونه لیکلي دي :

۱ : - پښتوبدیع او بیان ، ۲ : - پښتو ژبښود (ګرامر) ، ۳: - پښتو ګړ ښود (غیاث الغت) ، ۴ : - انتګرل او درنسیال حساب ، ۵ : - د جامداتو میخانیک ، ۶ :- د خواجه عبدالله انصار مناجات له پارسي نه په پښتومسجع نثر ژباړه ۷ :- لیکدود او لیکښود کړنلاره او سمه لیکنه دغه پورتني کتابونه ځیني په پېښور کي او ځیني په کابل کي چاپ سوي دي .

یادونه : د ښاغلي محمد سرور وکیلي دو کتابونو لکه بدیع او بیان او پښتو ژبښود دانترناسیونال افغاني ژورنالستانو لخوا په سویس کي جایزه وړې ده .

د ښاغلي محمد سرور وکیلي ناچاپ کتابونه چي چاپ ته تیار دي :

۱:- اسلامي روزنه اوپوهنه (په پښتو او الماني ژبو)، ۲:- د پښتو الپ او بې کتاب ، ۳:- پښتو متلونه ، ۴ :- د ریاضي ۲۵۰ د طریقې سره حل سوي سوالونه ، ۵:- زما دشعرونو ټولګه ، ۶:- روزنپوهنه ، ۷:- د محمد رسول الله (ص) لنډه ژوند پېښه بدیع او بیان د کلاسیک یاني د مقفه شعر پوهنه ده .د هر ډول شعر بیان له عروضوله مخي کوي .

پای

لر او بر افغانستان
www.larawbar.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library